

Hva trenger bygda å vite? Behandlingen av «den vanskelige historien» i bygdebøker⁶

Knut Sprauten

Norsk lokalhistorisk institutt (NLI) er en institusjon som veileder forfattere og oppdragsgivere som er engasjert i lokalhistorisk arbeid. Blant annet kommenterer NLI innsendte manuskripter til ulike typer lokalhistoriske publikasjoner, slik som by-, distrikts- og regionhistoriske arbeider og bygdebøker. Annen rådgiving kan ha en mer generell form og er basert på den erfaring som instituttet har høstet gjennom mer enn femti års virksomhet. Dette blir formidlet gjennom kurser og seminarer, NLI's rådgivingstjeneste på Internett, i temahefter og i seminarrapporter.

Vårt institutt må av og til minne forfatterne om de gjeldende bestemmelser om personvern og oppfordre dem til å utøve bedre skjønn i sin omgang med sensitive personopplysninger. Selv om en forfatter er sikker på at opplysningene om en enkeltperson er sanne, bør hun eller han ha en aktverdigg grunn til å offentliggjøre dem dersom de kan føles krenkende eller sårende.

I eldre lokalhistorisk litteratur har det vært en tendens til å hoppe over emner som virker problematisk i forhold til personvernsspørsmål. Men det er svært uheldig å gjøre dette når det gjelder forhold som har hatt stor lokal

6 Jf. Knut Sprauten: «Pikante avsløringer og slarv i norske bygdebøker?» Trykt i *Heimen* 2/2005, s. 115–122.

betydning. Det er mulig å sette ubehagelige sannheter i sitt rette lys uten at man trenger å knytte dem til navngitte personer.

I denne artikkelen vil jeg ikke sette opp en anbefalt liste over temaer som lokalhistorikere skal eller bør beskjeftige seg med, men vil heller presentere noen av de utfordringene forfatterne møter når de behandler de «vanskelige» historiene i bygdebøker.

Ikke bare idyll

Bygdebøkene kan grovt sett inndeles i to typer: Den generelle bygdeboka, der man vil presentere en historisk utvikling av bygda og folk som har bodd der, fra de eldste tider og fram til i dag. Innenfor denne sjangeren står forfatteren friere når det gjelder omtale av personømfintlige saker. Han eller hun kan anonymisere, generalisere og vise til statistikk når «vanskelige» spørsmål drøftes, man trenger ikke å være så konkret og nøyaktig i beskrivelsene som i sjangeren «gård og slekt» eller bosettingshistorie (busetnadssogene) som mange foretrekker å kalle det.

Innenfor denne sjangeren har det etter hvert festet seg et sterkt normsystem for hvordan manuskriptene skal utformes. I disse bøkene skal man på mer eller mindre utfyllende måte beskrive alle gårdsbruk, husmannsplasser, parseller, hus- og hyttetomter som er blitt utstykket fra den opprinnelige gården (navne- eller matrikkelgården). For eiendommen gjelder det å beskrive areal og produksjon. Forfatteren vil tegne et så fullstendig og rikholdig bilde av hvordan eiendommen er blitt drevet som det er mulig ut fra de foreliggende kildene. Så godt som alle som har holdt hus på de ulike eiendommene, blir omtalt med fødsel, giftermål, antall barn, dødsfall, omgifte, kanskje også med personkarakteristikker, væremåte, hobby, yrke og samfunnsengasjement. I forbindelse med dette arbeidet er det viktig å trekke en grense mellom det folk ønsker å vite om hverandre, og hva de skal få ha for seg selv. Harald Winge har formulert seg slik om hvordan vi kan nærme oss «den vanskelige historien»:

Funksjonsdyktig lokalhistorie kan ikke ensidig konsentrere seg om verken elendighet eller idyll. Målet må være å gi et balansert bilde av fortiden og dens aktører, å skape en framstilling som nærmer seg menneskene med nøktern

respekt, basert blant annet på best mulig innsikt i menneskenes egne forståelsesformer. (Løyland 2000:54f.)

Datatilsynets notat 10. mai 1990

I et notat 10. mai 1990 tok Datatilsynet opp spørsmål om hvordan personvernet burde ivaretas i slekts- og bygdebøker. Spørsmålet var blitt aktualisert av folk som klaget til tilsynet over uheldig omtale i bygdebøker, blant annet over omtale av etnisk tilhørighet, og at noen kunne ha blitt omtalt slik at leseren feilaktig kunne få inntrykk av at folk kom fra en samisk familie.

Datatilsynet manet til forsiktighet når det gjaldt omtale av personlige forhold: «Pikante avsløringer og slarv hører ikke hjemme. Heller ikke bør opplysninger om den enkeltes personlige forhold, så som rase, politisk eller religiøs oppfatning omtales. Opplysninger om kriminell fortid og alkoholmisbruk bør heller ikke tas med.» (Notat trykt i *Kringsjø* nr. 15, juni 1990)

En av dem som reagerte negativt på Datatilsynets notat, var bygdebokforfatteren Johan Borgos. Han tok opp spørsmålet om det virkelig kunne være belastende å være fra en ikke-norsk etnisk gruppe – i praksis samer, kvener og romanifolket (tatere). For den samiske befolkningen i Vesterålens vedkommende mener han at det i så fall skyldes en sterk assimileringsspolitikk blant sjøsamene. I folketellinga 1865 oppgav de fleste samene at de var samer, mens nesten alle registrerte seg som norske i folketellinga 1900. Samisk kultur og etnisitet var altså blitt regnet som en belastning. Borgos gjør oss samtidig oppmerksom på at om vi stryker omtale av etnisitet i et bygdebokmanus, vil samer og andre bli regnet som etniske nordmenn. Det er tilslørende historieskriving. Folketellingene for 1865 og 1875 ligger for eksempel åpent på Internett uten at opplysningene om etnisk tilhørighet er klausulert. Dette gjør det lett å finne forfedrene til dem som levde på 1900-tallet, og si noe om deres etniske bakgrunn, og bygdebokforfatteren spør retorisk om man også bør la være å bruke folks personnavn siden navna viser etnisk tilhørighet (Borgos 2004:175–189).

Borgos har skrevet mange bind gårds- og slektshistorie fra Øksnes i Vesterålen og har neglisjert Datatilsynets råd om «rase» uten å ha fått en eneste negativ reaksjon fra samer eller romanislekter. Ut fra egen erfaring mener Borgos at ei bygdebok kan bidra til å løfte etnisitet ut i det offent-

lige rom igjen og føre til at folk som har ikke-norsk slekt, kan bli stolte av sine forfedre.

Mange av de punktene som nevnes i Datatilsynets notat fra 1990, ble seinere innarbeidet i *lov om behandling av personopplysninger* 2001 (personopplysningsloven, forkortet POL). Lovens § 2-8 lister opp de punktene som defineres som sensitive personopplysninger, og den står sentralt i NLI's rådgiving. Det gjelder opplysninger om:

- a) rasemessig eller etnisk bakgrunn, eller politisk, filosofisk eller religiøs oppfatning,
- b) at en person har vært mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en straffbar handling,
- c) helseforhold,
- d) seksuelle forhold,
- e) medlemskap i fagforeninger.

I sin rådgivingstjeneste har NLI ennå ikke funnet det nødvendig å kritisere bygdebokforfatternes behandling av personsensitive opplysninger som har vært knyttet til filosofisk eller religiøs oppfatning eller medlemskap i fagforeninger. Forsvarlig behandling av andre typer sensitive opplysninger har derimot stilt forfatterne overfor større utfordringer. I tillegg til de emnene som uttrykkelig er nevnt som sensitive i POL, er det også andre forhold som oppleves som personømfintlige eller sensitive når de knyttes til folk som levde i nær fortid. Det gjelder for eksempel omtale av personer som var fattige, som led av alkoholisme, havnet på «forsorgen», ble utsatt for konkurs, tvangsauksjon, brann og vådeskuddsulykker.

Okkupasjonen 1940-1945

Blant de spørsmålene som dekkes av POL § 2-8b, er hvordan man skal framstille enkeltpersoners holdninger og gjerninger under okkupasjonen av Norge under 2. verdenskrig. NLI's generelle råd har vært at dersom en forfatter mener det er viktig for forståelsen av hva som skjedde i et lokalsamfunn, kan det forsvares å oppgi navn på NS-folk dersom disse bevisst har søkt høye verv og posisjoner, publisitet og politisk makt, som NS-ord-

førere, fylkesførere, osv., men ikke på menige NS-medlemmer som har opptrådt nokså anonymt eller passivt.

Det er for eksempel uheldig at utgiveren av boka *Okkupasjonsår i Stjørdalsbygdene 1940–45* har funnet det nødvendig å oppgi fullt navn til en syttenåring som var medlem av en NS-organisasjon for ungdom i Skatval. Alt vi får vite om denne gutten, er at noen jøssingungdommer overfalt ham og tok fra ham et NS-merke. Dette er guttens eneste rolle på den offentlige scenen som denne boka representerer (Christophersen 1995:225).

Et annet spørsmål som gjelder okkupasjonsåra, er om det er riktig å oppgi navn på angivere, krigsprofitører, svartebørshandlere og «tysker-tøser». Mitt inntrykk er at bygdebokforfatterne er forsiktige med å identifisere personene, med unntak for de mest beryktede angiverne – for eksempel medlemmer av Rinnanbanden. Det forekommer nok at eiere av bedrifter som ekspanderte sterkt på grunn av såkalt «tyskerarbeid», navngis i lokalhistoriske publikasjoner. Dette kan ha bakgrunn i at forfatteren vil gi en forklaring på hvorfor deres virksomhet var så mye mer vellykket enn andres. Men på dette feltet har det vært stor grad av tilbakeholdenhet.

I slektsoversiktene i bygdebøker forekommer det opplysninger av typen «fall på Austfronten 1942». Andre steder oppgis det bare dødsår for unge menn som døde under krigen, uten at det sies et ord om sykdom, ulykker, engasjement i motstandskampen, osv. Dette utløser nysgjerrighet hos leseren: Hvorfor nevnes ikke dødsårsak? Var vedkommende frontkjemper? Begikk han selvmord, hadde det skjedd en ulykke? osv. Det er mulig at skamfølelsen over å ha hatt en frontkjemper i slekten etter hvert har blitt såpass svekket at denne opplysningen ikke lenger er blant de mest sensitive. Utgivelsen av slike bøker som Eirik Veum og Geir Brendens om norske frontkjemper som falt på Østfronten, inneholder både navn og bilde og annen informasjon, og gjør det vanskelig å holde denne type familiehemmeligheter skjult.

At en person har vært mistenkt, tiltalt eller dømt for straffbar handling, regnes til sensitive personopplysninger. Bygdebøkene er fulle av fortellinger om drap, slagsmål, svindel, tyveri og domfellelser for alvorlige forbrytelser. Som regel gjelder dette hendinger som går langt tilbake i tid. Og det må også sies at disse fortellingene ofte gir viktige innblikk i sosiale og kulturelle forhold i lokalsamfunnet, som det ellers ville ha vært vanskelig å få rede på.

Med unntak for de tidligere nevnte forholdene som gjaldt okkupasjonsåra, har norske bygdebokforfattere sjelden gått over streken når det gjelder å omtale straffbare forhold og navngitte personer i de siste hundre år. Viktige saksforhold har blitt omtalt når de har hatt betydning for bygda, men de involverte personene har blitt anonymisert, slik at bare de best informerte har kunnet skjønne hvem det er snakk om.

Sensitive opplysninger om helse

Det er selvsagt ikke slik at all omtale av navngitte folks helse strider mot personvernloven. Lokalhistorikere flest skjønner at de trækker over en grense ved å omtale enkeltpersoners sinnssykdom, mentale helse, kjønnsykdommer og rusmisbruk. Riktignok kan det forekomme en nokså omsvøppløs omtale av navngitte bygdeoriginalers alkoholmisbruk, men da gjelder det som oftest døde personer som ikke har familie i bygda.

For dagens mennesker kan det virke underlig at forekomsten av tuberkulose var så tabubelagt for noen tiår tilbake. Mellom 1895 og 1955 døde omkring 250 000 nordmenn av sykdommen (Sprauten 2005:117). Mange av dem som ble smittet, men overlevde og ble friskmeldt, opplevde i ettertid en stigmatisering som gjorde dem nærmest rettsløse. De kunne bli oppsagt fra jobb og hybel når det ble kjent at de hadde vært tuberkuløse, og de kunne bli stengt ute fra normalt sosialt samkvem med andre. Når bygdebokforfatterne nevner enkeltpersoner og familier med tuberkulose, er det derfor viktig å lytte og ta hensyn til de tidligere syke og deres familiers synspunkter på at disse opplysningene blir publisert i en større offisiell sammenheng.

Seksualitet og familieforhold

Innenfor sjangeren gårds- og slektshistorie spiller eksakte opplysninger om foreldre, besteforeldre, søsken og øvrig slekt en stor rolle. Forfatterne oppgir derfor så nøyaktig informasjon som mulig om fødsels-, giftemåls- og dødsdato for personene som bor på et bestemt bosted. Når man ikke kan hente slike opplysninger fra kirkebøkene, skaffer utgiverne seg de nødvendige data fra tiden fram til i dag ved å få folk til å fylle ut skjemaer med personopplysninger om seg selv og sine nærmeste.

Innhenting av slik informasjon er tillatt så lenge de enkelte har gitt sitt samtykke og det på forhånd er gjort klart rede for hva opplysningene skal brukes til. Denne framgangsmåten gjør at det er lett å få innsyn i en rekke sensitive forhold om folk som lever i dag eller som er døde for kort tid siden: om det seksuelle samliv startet før ekteskapet ble inngått, om barn født utenfor ekteskap, om skilsmisser og nye ekteskap eller samboerskap, om kvinner som har barn med flere ulike menn uten å ha vært samboer eller gift med noen av dem, om inngåelse av homofile partnerskap, osv.

Selv om 50 % av alle nordmenn i alderen 16–79 år var gift i 2002, har det i løpet av de siste tiårene skjedd store endringer i den norske familiestrukturen. Samboerskap er blitt en mer dominerende samlivsform, men det er fortsatt slik at det bare er i aldersgruppen under tretti år at det finnes flere samboere enn gifte personer (<http://www.ssb.no/emner/02/01/20/samboer/>).

Mange av dagens «moderne mennesker» legger liten vekt på om deres egne eller andres barn er født i eller utenfor ekteskap. Dette kan føre til at en del forfattere ikke er tilstrekkelig lydhøre og oppmerksomme på hvor følsomt dette ennå kan være for enkeltpersoner, særlig når man går noen tiår tilbake i tid. NLI har hatt kontakt med personer som har opplevd opplysningene i bygdeboka som en ny konfrontasjon med «skammen», «en uekte fødsel» og følelsen av å være uønsket, en følelse som har preget deres liv gjennom 50–70 år. «Dei kunne like gjerne ha skote meg,» sa ei dame om utgiverne av ei bygdebok som avslørte at hun var født utenfor ekteskap.

Historikeren Lars Reinton var en av dem som reagerte sterkt på at barn som var født utenfor ekteskap, i gårds- og slektshistoriene bare ble ført opp sammen med mora og hennes slekt, og ikke sammen med farens. Han mente at disse barna burde føres opp i begge foreldrenes slektsgreiner. En slik framgangsmåte ville være den mest forsvarlige, både vitenskapelig og moralsk. Det burde være en plikt, mente Reinton, å sørge for at et barn ikke blir stengt ute fra sin ættesammenheng fordi faren eventuelt kunne bli såret eller krenket. Dette ville også være best i samsvar med den ånd som uttrykkes i de castbergske barnelovene, som ga full arverett til barn født utenfor ekteskap (Reinton 1977:332–337).

I noen tilfeller kan et barn være resultatet av én eller to gifte personers utenomekteskapelige forhold. Noen forfattere har bevisst holdt dette skjult av hensyn til dem det gjaldt. Men ikke alle har ønsket å dysse ned

slike historier. Det har forekommet at folk som var født under slike forhold, rett og slett har insistert på at de skulle føres opp i bygdeboka sammen med sine halvsøsken. De har ønsket full åpenhet om disse spørsmålene for å oppnå en slags offentlig oppreisning.

Samlivsbrudd kan som kjent sette sterke følelser i sving. Mang en forfatter har fått beskjed fra en person om ikke å bruke tidligere innsamlede opplysninger om en navngitt ekspartner i en planlagt bygdebok. Ofte synes forfatteren at dette er problematisk fordi det betyr at man i bygdeboka for eksempel må frata barna en navngitt far, som selv har samtykket i å bli oppført. Dessuten føler forfatteren at han/hun blir tvunget til å fortie sannheten, og mener at det prinsipielt er betenkelig å la én forelder bestemme om den andre forelder skal få plass i boka eller ikke.

Nok innmark til ei ku

Den 2. mars 2010 avsa Høyesterett dom i en sivil sak som gjaldt krenkelse av privatlivets fred ved at det ble utgitt en lokalhistorisk bok fra en kommune i Aust-Agder.

Forfatteren av boka hadde vokst opp i kommunen og kjøpte seg et forfallent småbruk der i 1982. Han ble to år seinere kjent med ei dame som han flyttet sammen med i 1985. De to fikk et felles barn, flyttet til småbruket i 1986 og giftet seg ett år etterpå. Småbruket ble rehabilitert i perioden 1982–1986, og begge partene tok aktivt del i arbeidet. De skilte seg i 1995, og hadde hatt en turbulent tid med krangler og søksmål.

I 2007 gav ektemannen ut boka *Nok innmark til ei ku*. Boka er på 149 sider og handler om 23 småbruk i kommunen (Langmyr 2007). Historien om forfatteren selv dekker mer enn 20 sider av det samlede sidetall. Av disse 20 sidene er det seks sider som beskriver forhold på bruket i den tiden paret levde sammen. Det er beskrivelsene på disse sidene som førte til at saken havnet i retten.

Her beskriver forfatteren blant annet at kona mente at de ikke kunne bo der de bodde uten båt. Derfor var han «nødt til å gå til banken for å låne pengene» til en nordlandssjark som hun hadde sett seg ut. Da hennes forlover kom på besøk i 1988, satte hun «griller i hodet på [kona]. Småbruket var som skapt for geitehold, mente hun [venninnen]. Dermed var

det gjort.» På konas initiativ økte dyreholdet med både geiter og sauer. Da det var 15 dyr på gården, mente ektemannen at det var nok, men så overhørte han en samtale mellom kona og en annen, og denne samtalen skremte ham. «Hest var temaet. Det resulterte i at en stor kaldblodshest [...] kom til gårds like før jul [...].» «Hva blir det neste?, fryktet jeg. Året 1989 ble enda verre. Våren kom, og [kona] kjøpte to nye geiter [...].» Dermed var dyreholdet nådd opp i 22 dyr og sju høner, og forfatteren skriver videre at «det var meg som fikk arbeidet med å fore, skjøre og høye for et dyrehold som grenset til det vanvittige, siden vi begge hadde jobb å passe.» Etter hvert ble dyreholdet konsentrert om hestehold, men «Mesteparten av [konas] lønning gikk med til hest, utstyr og helt ny dobbelhestevogn. Penger var til for å brukes, forklarte hun meg.»

Den videre utvikling i forholdet mellom partene gjør han rede for under overskrifter som: «Ekteskapskrise» og «Advokathjelp og rettsaker» (Langmyr 2007:104–123).

Da kona ble kjent med eksmannens bok, følte hun sitt privatliv krenket og anmeldte ham til politiet. Han hadde nemlig ikke fått hennes samtykke til å publisere tekster og bilder som omhandlet ulike sider ved deres samliv. Siden hun ikke nådde fram med anmeldelse og klage, krevde hun at videre distribusjon av boka skulle stanses, og at de bøkene som allerede var distribuert, skulle kalles tilbake.

Saken havnet i Aust-Agder tingrett, og dom ble avsagt i april 2008. Forfatteren ble da frifunnet mens hans kone skulle betale saksomkostninger. Hun anket saken til Agder lagmannsrett, som avsa dom ett år seinere. Denne gangen fikk ektemannen forbud mot å gi bort eller selge boka uten samtykke fra ektefellen. En alternativ løsning var at omtalen av henne på nærmere angitte sider ble fjernet. Han skulle betale oppreisning til henne med 25 000 kroner, og hver av partene skulle dekke egne utgifter for de to rettsinstansene.

Dette førte til at forfatteren anket lagmannsrettens dom til Høyesterett og ble frifunnet. Ingen av de to partene ble tilkjent saksomkostninger for noen instans. I vår sammenheng er det interessant at de ulike rettsinstansene har vurdert den strafferettslige siden av «den vanskelige historien» i ei bygdebok så ulikt.

Straffelovens bestemmelser § 390 første ledd lyder avskrekkende: «Med bøter eller fengsel inntil tre måneder straffes den som krenker privatlivets

fred ved å gi offentlig meddelelse om personlige eller huslige forhold.» Skadeerstatningsloven § 3-6 første ledd åpner også for at lovovertræderen må betale erstatning eller oppreisning for å ha «krenket en annens ære eller privatlivets fred».

I sin dom legger Høyesterett imidlertid vekt på at personomtalen i gjeldende sak har skjedd i en lokalhistorisk bok, og at det ikke er knyttet offentlig interesse til den personen som mener å ha fått sitt privatliv krenket. «Publiseringen gir heller ikke et bidrag til noen offentlig debatt av allmenn interesse.» Høyesterett er ikke i tvil om at beskrivelsen av samlivet mellom de to partene omhandler privatlivet, personlige eller huslige forhold. Men for at det skal foreligge en krenkelse av privatlivets fred, kreves det at det som sies om de huslige forhold, kan anses som *rettsstridig*.

Høyesterett legger også vekt på at hensynet til ytringsfriheten også vil være en dimensjon ved utformingen av lokalhistoriske framstillinger, fordi skildringer av hverdagslivet i bygdene har kulturhistorisk verdi:

Almenne interesser tilsier at slike beretninger skrives og publiseres og gjøres så levende som mulig. Derfor vil lokalhistoriske beretninger også ofte måtte inneholde personomtaler. Hensynet til personvernet må da avveies mot det hensyn til ytringsfriheten som historieskrivingen krever.

Høyesterett bemerker følgelig at «Konstatering av rettsstrid i saken her, vil kunne ha store konsekvenser for særlig biografiske og historiske framstillinger i sin alminnelighet.»

Høyesterett slår fast at en beskrivelse av dyreholdet hører naturlig hjemme i en beretning om livet på et småbruk, og at de opplysningene som formidles, ikke er spesielt følsomme. Det benyttes heller ikke nærgående formuleringer eller nedsettende karakteristikker.

Beskrivelser som gir et ufordelaktig helhetsinntrykk av den som omtales, kan ikke uten videre anses som rettsstridig, konkluderer Norges høyeste rettsinstans, og mener at forfatterens framstilling må sies å ligge innenfor «den frihet historieskriveren eller selvbiografen må ha til å beskrive personer som har deltatt i ens liv og levnet.»

Etisk ansvar og skjønn

En historiker som arbeider seriøst og grundig med et lokalsamfunns historie, får vite mye om de personene han eller hun skriver om. Det gir vedkommende innsikt som kan utløse glede, men gir også makt til å påføre andre bekymring og smerte. Hva skal en bygdebokforfatter gjøre når han får kjennskap til vanskjøtsel og mishandling av barn? Kan man tillate seg å nevne navn når man skriver om incest mellom voksne søsken som fikk barn sammen på begynnelsen av 1900-tallet, når disse opplysningene allerede er tilgjengelige for allmennheten på Internett via kirkebøker som er digitalisert?

Som lokalhistoriker vil en kanskje være opptatt av å informere samfunnet så sannferdig som mulig om utbredelsen av barnemishandling og incest i ei bygd på begynnelsen av 1900-tallet. Men en slik offentliggjøring vil ofte komme i et spenningsforhold til den plikten forfatteren som medborger har til å verne de personene han eller hun blir kjent med, eller deres nærmeste og deres avdødes ettermæle. I personvernsammenheng er det dessuten et problem at de som er lokalkjente, lett kan kjenne igjen personer og hendinger, selv om forfatteren anonymiserer.

Denne type rollekonflikter og etiske dilemmaer i lokalhistorisk arbeid er ikke bare knyttet til personvern. De kan like gjerne oppstå i forbindelse med historier som er knyttet til interesse- og identitetskonflikter. Hvis en bygdebokforfatter for eksempel har kommet til et bestemt resultat om hva slags etnisk preg bygda har hatt gjennom tidene, eller hvem som først har tatt området i bruk, vil formidlingen av dette gripe rett inn i debatten om urfolk og rettighetsspørsmål i området. Dette er spørsmål som kan være aktuelle og kontroversielle den dag i dag. Det viktigste er at slike ømtålige spørsmål blir lagt åpent for dagen, slik at de kan føre til en allmenn og fruktbar diskusjon om temaet.

Bygdebokforfattere har mulighet til å påvirke de lokale holdningene til ømtålige problemområder og dermed opptre som samfunnsreformatorer. En gårds- og slektshistoriker kan for eksempel samvittighetsfullt gjøre like godt greie for barn født utenfor som innenfor ekteskap. Dermed gir han såkalte «uekte» fødte barn rett til å bli nevnt på linje med andre og satt inn i sin rette sammenheng. Å bli særbehandlet eller utelatt kan få konsekvenser for hvordan disse oppfatter sin menneskeverdighet. Dermed kan

en bygdebokforfatter muligens bidra til å fjerne skamfølelse og følelse av mindreverdiget hos enkeltpersoner.

Homofili har hittil vært så å si fraværende som tema i lokalhistorien. Her har historikeren Arnfinn Engen vært en pioner med sine bygdebøker for Dovre. Her fører han opp homofile partnerskap på linje med heterofile (jf. Kaas og Engen 2003). Slik bidrar han til å normalisere homofilt samliv. Om noen skammer seg over noe en ikke bør skamme seg over, er ikke det nødvendigvis god nok grunn til å sløyfe omtale.

Johan Borgos informerer i sine gårds- og slektshistorier om samisk og kvensk bakgrunn og taterbakgrunn der han synes det er naturlig. Men det er viktig at denne type opplysninger må ha et historisk formål. Det er ikke tilstrekkelig å si at allmennheten har krav på å vite det. Opplysninger som ikke blir satt i et perspektiv, kan gjøre skade.

Avslutning

Det er tidligere nevnt at det i eldre lokalhistorisk litteratur har vært en tendens til å hoppe over eller skrive summarisk om emner der hensynet til personvern kunne bli et problem. Men for en lokalhistoriker som har faglige ambisjoner, bør ikke dette føre til at vedkommende unnlater å ta opp kontroversielle temaer dersom det etter oppriktig faglig gjennomtenkning viser seg at disse emnene er viktige i lokalhistorien. Også ubehagelige sannheter skal fram i lyset. Men disse sannhetene behøver en ikke knytte til navngitte enkeltpersoner. Hvis en likevel finner sterke grunner til å oppheve anonymiseringen, må en forsikre seg om at de fakta som en legger fram, er veldokumenterte. Publiseringen må også ha et gjennomtenkt historisk poeng og et aktverdigg formål som tillegges større vekt enn det vanry som kan bli heftet til den som omtales, og den mulige smerte og belastning som pårørende kan bli rammet av.

Det er historikerens personlige etiske ansvar og skjønn som dermed blir personvernets siste skanse. Selv om en holder seg innenfor gjeldende lover og regler, kan en komme til å trampe på det legitime personvernet.

Litteratur

- Borgos, Johan I.: «Etnisitet og personvern i bygdebøkene – hvordan forene kryssende hensyn?» I Ola Alsvik (red.): *Kulturmøter. Lokalsamfunnet, lokalhistorien og møtet med det fremmede*. Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo 2004, s. 175–189.
- Christophersen, Egil: *Okkupasjonsår i Stjørdalsbygdene 1940–45* (II), Steinkjer 1995.
- Kaas, Gunnar og Arnfinn Engen: *Bygdabok for Dovre. Gardar, hus og folk. Frå Hjerkinntil Hjelle*. Dovre 2003.
- Kringsjå* nr. 15, juni 1990 (publikasjon som ble utgitt av Norsk lokalhistorisk institutt).
- Langmyr, Harald: *Nok innmark til ei ku. En beretning om husmannsslitet ved Høgfjell*. Strømmen 2007.
- Løyland, Margit: *Lokalhistorie – seljelåt og symfoni. Til Harald Winges minne – et utvalg fra hans forfatterskap*. Oslo 2000.
- Reinton, Lars: «Diskresjonsspørsmål og personvern i lokalhistorien.» I *Heimen 2/1977*, s. 332–337.
- Sprauten, Knut: «Pikante avsløringer og slarv i norske bygdebøker?» I *Heimen 2/2005*, s. 115–122.
- Veum, Eirik og Geir Brenden: *De som falt*. Oslo 2009.

Internett

- [http://www.domstol.no/upload/HRET/Avgjørelser/2010/saknr2009-1047\(anonymisert\).pdf](http://www.domstol.no/upload/HRET/Avgjørelser/2010/saknr2009-1047(anonymisert).pdf) (Norges Høyesterett, avgjørelser).
- <http://www.ssb.no/emner/02/01/20/samboer>
- <http://www.lovdatab.no/all/tl-20000414-031-001.html#2> (Personopplysningsloven)